

CHP Tek-Parti Siyasî Emniyet ve Asayiş Aylık Gizli Raporlarında (Aralık 1933-Kasım 1934) “Dindarlık Tezahürleri” ve “Rejim Aleyhtarlığı”

Ömer Faruk Altay*

Aralık 1933 ilâ Kasım 1934 zaman zarfına aid CHP Tek-Parti idaresinin *gizli ve hizmete mahsus siyasî emniyet ve asayiş raporlarının* mahremlikleri, 8 Ocak 2024 tarihinde 97024 sayılı *olur* ile kaldırılmıştır. Türkiye’deki İslamîliğin CHP Tek-Parti tarafından tehdit telakki edilen birtakım içtimaî görünüşleri “Dindarlık Tezahürleri”, “Gerileme Çabalayışı”, “Dindarlık ve İrtica Faaliyeti” başlıkları altında en evvel not edilmişlerdir. Falcılık, üfürükçülük gibi fıkhen merdud mesleklerin “dindarlık tezahürü” kategorisinde değerlendirilmişliği, tuhaftır. Saniyen, “Rejim Aleyhtarlığı” veyahut “Rejim ve İnkilap Esasları Aleyhtarlığı” sernameleri altında ilginç vukuat kayıt altına alınmıştır. Yol vergisi ödeyemediği için tutuklanan bir belediye dellalının “devlet reisi ve hükûmet aleyhinde tefevvühatta” bulunması ve buna binaen “rejim ve inkilâp aleyhtarlığı” sınıfına tasnif edilmiş olması, trajediktir. İşbu çalışmada, bazı verilere mercek tutuyor. 284 sayfalık raporlar dizisi, *Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi* (BCA), *Siyasi Partiler* (490-0-0-0), *Cumhuriyet Halk Partisi* (490-1-0-0) fonunda mahfuz bulunuyorlar. Yaptığımız taramalar neticesinde gördük ki mevzubahis asayiş raporlarının hiçbirisi, ne yüksek lisans ne doktora düzeyinde akademik çalışılmıştır. Bu mühim nakisa, alakadarların nazar-ı dikkatlerine arz olunur.

Müftülerin, Davaları İslam Hukukuyla Muhakeme Etmeleri Yasaktı

CHP Tek-Parti İçişleri Bakanı, “zata mahsus” ibareli “1933 Birinci Kânun ayı Emniyet ve Asayiş Raporu”nu CHP Genel Sekreterliğine 20 Ocak 1934 tarihinde sundu: *Bu ay zarfında belli başlı dindarlık tezahüratı şunlardır: 1 – Siirt vilâyetinin Eruh kazası müftüsü Cevdet ef. halk arasında hadis olan davaları şeriat esası üzerine halk cesaretini göstermiş ve bu yüzden bir köy halkı arasına nizam mucip nifak sokmuştur. Bu vaziyeti tespit edilen müftüye işten el çektirilmiş ve hakkında takibata geçilmiştir. [...] 4 – Bursa, Kastamonu, Samsun vilâyetlerinde birer arapça ezan okuma, Ankara vilâyetinde bir izinsiz sarık sarma, İzmir vilâyetinde de bir muska yapmak hadiseleri olmuştur. 5 – İnkilâbımızı hazmedemeyen ve menfî ruh taşıdığı anlaşılan Maraş merkez müderrisi Hoca Mehmet Emin’in vazifeden uzaklaştırılması esbabına tevessül edilmiştir. [...] Rejim ve inkilâp esasları aleyhtarlığı tezahürleri: 1 – İstanbul’da hırdavatçı Kenan, Zeki, Cemil adındaki şahısların Sultan Reşad’ın resmini ihtiva eden mektup kâğıtları sattıkları tespit olunarak Adliye tevdî edilmişlerdir.*¹

Atıf Gösterimi: Ömer Faruk Altay. (2026, Ocak 15). CHP Tek-Parti Siyasî Emniyet ve Asayiş Aylık Gizli Raporlarında (Aralık 1933-Kasım 1934) “Dindarlık Tezahürleri” ve “Rejim Aleyhtarlığı”. *Tarih Tahkik*, tarihtahkik.com adresinden temin edilmiştir.

* Bağımsız araştırmacı-yazar. Müellif, 1994 miladî senesinde İstanbul’da dünyaya geldi. Lisans tahsilini İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde ikmal etti. Meslekî okur-yazarlık vetiresinde, dünya görüşü ve ilmî alakası dönüşüm geçirdi ve bu vechile aynı bölümdeki yüksek lisans tahsilini terk etmek zorunda kaldı. El’ân, (1) 1918-1922 Türkiye siyasî tarihini bilhassa Kemalist cuntanın devletleşmesi vakasındaki Müttefik ve Bolşevik düvel yardımlarının etkilerini tetkik ediyor. (2) İttihad ve Terakki Cemiyeti ile Cumhuriyet Halk Partisi dikta rejimlerinde Türkiye Sabataycılarının siyasî teşkilâtını talim ediyor. Elektronik posta: tarihtahkik@gmail.com.

¹ BCA, 490-1-0-0, 601-79-2, s. 253-254.

“Allahu Ekber” Demek, Ezan-ı Muhammedî Okumak, Batıcı Modernleşirmeyi Eleştirmek, Çocuklara Elifba Öğretmek Yasaktı

Ocak 1934 zarfına ilişkin rapordan:

Gerileme Çabalayışı

1 - Kastamonuya bağlı Araç kazasının İhsan Gazi köyünden Asım adında birisi köyde arapça ezan okuduğu ve köyün İmam ve hatibi Ahmedin arapça hutbe okuduğu için mahkemeye verilmiştir.

[..]

3 – Bursanın Kestel nahiyesine bağlı Aksu köyünde Mehmet adlı biri Arapça tekbir getirdiğinden Adliye verilmiştir.

4 – Elâziz vilâyetinin Hoh nahiyesine bağlı Dadış köyünden Ömer oğlu Arap Reşidi adlı kişi izinsiz sarık sararak teceddüt aleyhinde vaiz verdiği için Adliye verilmiştir.

5 – İspartada deli Yusuf oğlu Mustafa adında birisi Hacıefli mahallesi camisi minaresine çıkarak Arapça ezan okuduğundan Adliye verilmiştir.

6 – Tokat vilâyetinin Kozlu nahiyesine bağlı Eksel köyünden Ali oğlu Şükrü adında bir şahıs köy camisinde arapça ezan ve kamet okuduğundan adliye verilmiştir.

[..]

Rejim Aleyhtarlığı

[..]

3 – Maraşın Fevzipaşa mahallesinde Ökkâş kızı ve Ahmet karısı Rebia adındaki kadının Arap harflerle çocuk okuttuğu berkitirilerek meşhuden tutularak adliye verilmiştir.

4 – Maraşta Pakize, Ümmüğülsüm ve Fatma adlarında üç kadın oturdukları evleri mektep haline koyarak para mukabilinde Arap harflerle çocuk okuttuklarından meşhuden yakalanarak adliye verilmişlerdir.

5 – Manisa vilâyetinin Gordos kazası Kabalıklar köyünden Mehmet oğlu Hüseyin adındaki kişi Dargıl köyü camisine köy çocuklarını topluyarak Arapça okuttuğundan adliye verilmiştir.

6 – Konyada Terzi oğullarından Mehmet oğlu Arif, Yusuf kızı Ayşe ve Kara Yusuf kızı Hatice adlı kişilerin evlerini mektep haline koyarak Arap harflerle çocuk okuttuklarından adliye verilmişlerdir.²

Nisan 1934 zarfına ilişkin rapordan: *Dindarlık Tezahüratı: [..] 8 - Biğâ kazasında marangoz Hüseyin oğlu Ahmet arapça ezan okuduğundan dolayı buna müsaade eden müezzinle beraber mahkemeye verilmişlerdir. 9 - Beşiktaşta arapça tekbirle güvey götüreren Hafız Ethem, Mehmet oğlu Hasan, Ali oğlu Ahmet, Süleyman oğlu Mustafa ve oğlu Osman, Mehmet oğlu Sabri namındaki şahıslar mahkemeye verilmişlerdir. 10 - Trabzonda evini mektep yapıp arapça harflerle ders okuttuğu öğrenilen Hafız Zekiye adlı kadın cürmü meşhut halinde yakalanmış ve Adliye verilmiştir.*³

“Hükümet Aleyhinde Tefevvühat”ın Cezası Tutuklanıp Yargılanmaktı

Şubat 1934 zarfına ilişkin rapordan: *Rejim ve İnkilâp Esasları Aleyhtarlığı Tezahürleri: Balya madeninde maruf [Maden işçisi miydi? (ÖFA notu)] isminde bir şahsın hükümet aleyhinde tefevvühatta bulunduğu*

² BCA, 490-1-0-0, 601-79-2, s. 228-230.

³ BCA, 490-1-0-0, 601-79-2, s. 144.

*tespit edilerek mahkemeye verilmiş ve tevkif altına alınmıştır. Bu hadiseden başka rejim ve inkilâp esasları aleyhtarlığına ait hiç bir tezahür kaydedilmemiştir.*⁴

Avrupaî Şapka Giymemek Suçtu

Mart 1934 zarfına ilişkin rapordan: *Dindarlık Tezahüratı: [..] 2 - İrticaî mahiyette söz söyleyen ve şapka giymeye muhalefet gösteren Nazillide çolak Hasan oğlu Hasan ile karısı Adilenin muhakemelerinde Hasan şapka giymemek suçundan dolayı bir gün hapsa ve yarım lira para cezasına mahkûm olmuştur. 3 - Arap harflerile tedrisatta bulunduğu anlaşılarak mahkemeye verilen Balıkesirin Dursun Bey kazasından Emine hanım bir gün hapse ve 20 lira para cezasına mahkûm edilmiştir. [..] Rejim ve İnkilâp Aleyhtarlığı Tezahüratı: 1 – Bözüyük kazası Pazarcık nahiyesi Halk Fırkası idare hey'eti Reisi Hurşit oğlu Hacı Şakir Efendinin bir muhavere esnasında inkilâp yürüyüşü hakkında fikirlerde şüphe tevhit edecek söz söylediği tespit edilmiş ve tanzim olunan evrakı tahkikiyesile birlikte Cümhuriyet Müddeiumumiliğine sevk edilmiştir.*⁵

Elifba Öğretmek Yasaktı

Mayıs 1934 zarfına ilişkin rapordan: *Dindarlık Tezahüratı: Tespit edilen dinî tezahürler aşağıki maddelerde yazılmıştır: 1 - Gümüşane vilâyetinin Mişankas köyünde Molla Mehmet, Mustafa ve Durbaba adlarında üç şahıs arap harflerile tedrisat yaptıklarından dolayı adliye verilmişlerdir. [..] 6 - Balıkesirde Arap Mehmet kızı Topal Hatice arap harflerile tedrisat yaparken yakalanarak adliye teslim edilmiştir.*⁶

Haziran 1934 zarfına ilişkin rapordan: *Dindarlık Tezahüratı: [..] 2 - Aydın vilâyetinin Pınar dere köyü İmamı Arap harflerile tedrisatta bulunurken yakalanmış ve adliye teslim edilmiştir. [..] Rejim ve İnkilâp Aleyhtarlığı Tezahürleri: 1 - Denizli vilâyetinin Acıbayram kazası Belediye dellâlı kasap Ali adındaki şahıs yol vergisinden dolayı tevkif edilmesinden muğber olarak devlet reisi ve hükûmet aleyhinde tefevvühatta bulunduğu adliye teslim edilmiştir.*⁷

Eylül 1934 zarfına ilişkin rapordan: *Dindarlık ve İrtica Faaliyeti: 1 – Balıkesir vilâyetinde Emine hanım namında bir kadınla Kütahya vilâyetinde İdris Hoca namında birisi evlerinde arap harflerile ders verirlerken yakalanmışlar ve her ikisi de Adliye verilmişlerdir. 2 – Malatya'da Hacı Ali namında birisi Arapça ezan okuduğundan ve Tokat'ta Üzeyri Hoca ile Hoca elbisesi giyerek halk arasında dolaşan Mustafa namında birisi ve Ankaranın Kızılca Hamam kazasının Şeyhler köyünden bir kaç kişi ve Zonguldak'ta Ahmet Hoca isminde biri ile İsparta'da Mehmet adında birisi üfürükçülük yakalandıklarından cümlesi Adliye teslim edilmişlerdir. [..] Rejim Aleyhtarlığı: Ünye kazası hapisanesinde bulunan bazı hapislerin (Padişahım Çok Yaşa) diye bağırışlar ve Cümhuriyet Müddeiumumiliğince yapılan tetkikatta haricin tesiri ve gizli bir maksat olmadığı anlaşılmış ve ön ayak olanlar hakkında takibata başlanmıştır.*⁸

Kamet Getirmek Yasaktı

⁴ BCA, 490-1-0-0, 601-79-2, s. 197.

⁵ BCA, 490-1-0-0, 601-79-2, s. 171-172.

⁶ BCA, 490-1-0-0, 601-79-2, s. 121-122.

⁷ BCA, 490-1-0-0, 601-79-2, s. 103.

⁸ BCA, 490-1-0-0, 601-79-2, s. 49.

Temmuz 1934 zarfına ilişkin rapordan: *Dindarlık Tezahüratı: Mardinin Savur kazasından bir şahsın nüshacılık ettiği, Konya'nın Ereğli kazasından bir şahsın Arapça kamet getirdiği tespit edilerek her ikisi de Adliyeye teslim edilmişlerdir.*⁹

CHP Tek-Parti Kanunlarının İcraatını Eleştirmek Yasaktı

Ağustos 1934 zarfına ilişkin rapordan: *Rejim ve İnkilâp Aleyhtarlığı Tezahüratı: 1 - Kastamonu vilâyetinde bir Cuma namazını müteakip camideki halkı inkilâbımız aleyhine tahrik eden bir hatip, Antalya vilâyetinden kanunlarımızın icraatını tenkit eden bir şahıs, Uluburlu hükûmet kapısına rejim aleyhinde Yafta yapıştıran diğer bir şahıs yakalanarak adliyeye teslim edilmişlerdir.*¹⁰

Yerel "Seçim" İcraatını Eleştirmek Yasaktı

Ekim 1934 zarfına ilişkin raporda şu ifadeler mündericidir: *Rejim ve İnkilâp Esasları Aleyhtarlığı: 1 - Seyhan Belediye intihabatı dolayısıle hükûmet icraatını tenkit eden, makinist Kerim namında biri adliyece tevkif edilmiştir.*¹¹

Sarhoş Olunca Rejim Düşmanına Dönüşen İçkiciler

Kasım 1934 zarfına ilişkin "Dirlik ve Düzen" raporundan: *Rejim Aleyhtarlığı: 1 - Çanakkale vilâyeti Kilitbahir köyünde kahveci Mehmet oğlu Saim sarhoş olarak köy içinde cümhuriyet ve halka küfür ettiğinden adliyeye verilmiştir. [...] 3 - İzmirde birinci Sultaniye mahallesinde ikamet eden mobilyacı sabıkalı takımından Hasan oğlu Ali sarhoş olduğu halde devlet reisine dil uzattığından adliyeye verilmiştir. [...] 5 - Afyonda sabıkalı güruhundan kunduracı Hüseyin adındaki sarhoş olarak devlet reisile Nafia Bakanına tefevvühatta bulunduğundan Adliyeye verilmiştir. [...] 7 – Denizlide Hoca adında bir şahıs Cümhuriyet bayramı günü merasime toplanan kadınlara "Bu ne bayramı utanmıyor musunuz" demek suretile tahrikât yaptığından adliyeye verilmiştir.*¹²

⁹ BCA, 490-1-0-0, 601-79-2, s. 65. *ÖFA şerhi*: Laiklik müdafîi Kemalistler, millî din haline getirmek suretiyle İslamiyet'i modernleştirmeye çalışmışlar ve batıcı siyasetlerine alet etmişlerdir. Bu kapsamda, farz namaza başlamazdan evvel okunan "Kamet" de dil meselesi manevrasıyla tahrif edilmiş; "Türkçe Kamet (Tanrı Uludur Tanrı Uludur..)" getirmeyenler gözaltına alınmışlar, yargılanmışlar, cezalandırılmışlardır.

¹⁰ BCA, 490-1-0-0, 601-79-2, s. 84.

¹¹ BCA, 490-1-0-0, 601-79-2, s. 26.

¹² BCA, 490-1-0-0, 601-79-2, s. 2-3.